

As we can see, *The Global Smartphone: Beyond a youth technology* opens a broader range of issues and topics and although of particular interest for researchers engaged in digital technologies, it can be helpful for anyone dealing with contemporary anthropology, including non-academic readers. The study, conducted in a contemporary context and dealing with both contemporary and timeless disciplinary and human issues, is reminiscent of classical ethnographic studies, which offer guidance on what it means to deal with present-day anthropology.

References

- Abidin, Crystal. 2018. "We Have Never Been Digital Anthropologist". Blog Anthrodendum. <https://anthrodendum.org/2018/02/03/we-have-never-been-digital-anthropologists/> (Published: February 3, 2018; Accessed September 23, 2021).
- Clifford, James & George E. Marcus, eds. 1986. *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Howell, Signe. 2018. "Ethnography." In *The Cambridge Encyclopaedia of Anthropology*, eds. F. Stein, S. Lazar, M. Candea, H. Diemberger, J. Robbins, A. Sanchez & R. Stasch. <https://www.anthroencyclopedia.com/printpdf/262>
- Miller, Daniel. 2010 (1988). *Stuff*. Cambridge: Polity.
- Xinyuan, Wang. 2020. "Life online: the new authentic?" British Science Association. <https://www.britishsociety.org/blog/life-online-the-new-authentic> (Published: August 4, 2020; Accessed September 13, 2021).

Sonja Radivojević

Градска свакодневица у прошлости: архивски рад и примарни извори у контексту антрополошких истраживања

Драгана Радојичић, *Архив и антропологија сећања*.

Етнографски институт САНУ, Метроон: извори за етнологију и антропологију, књ. 1, Београд 2020, 241 стр.

Теренски рад представља једно од дистинктивних обележја антрополошке методологије и истраживачку активност у којој се генерише највећи број примарних података. Познато је да се антрополози брижљиво и студиозно припремају за теренски рад, да се у највећој мери држе постављеног теоријско-методолошког оквира истраживања, али и да динамика теренског рада учини да се почетни истраживачки планови у мањој или већој мери модификују. Са теренских истраживања враћамо се са материјалом прикупљеним на основу више десетина структурисаних интервјуа, али често се деси да су кључна запажања и важна открића настала управо током оних активности које претходно нису биле планиране (Eriksen 2004, 42–52). Даље, у временима када се етнологија доминантно перципирала као наука о прошлости и развијала као једна од помоћних историјских наука, етнологи су незаобилазно користили архивску грађу у својим истраживањима. Како се наша наука теоријски и методолошки развијала

и како се фокус етнологије-антропологије премештао на урбани терен и савремено друштво, архиви су све више престајали да буду институције у којима етнологи-антрополози спроводе своја истраживања или бар неке њихове делове. Ипак, архивска грађа – а притом не мислим само на документацију државних органа, већ на различитим медијима забележен документарни материјал – нужно остаје веома релевантна за разумевање бројних феномена које обрађује савремена антропологија. Имајући на уму да велики део примарних података добијених истраживањем не нађе своје место на страницама књига и радова које објављујемо, што не значи да нису релевантни у другом истраживачком контексту, Етнографски институт САНУ покренуо је едицију „Метроон: Извори у етнологији и антропологији“, са циљем представљања примарних извора, како архивских тако и оних који настају у току теренског рада етнолога-антрополога. Књига *Архив и антропологија сећања*, ауторке проф. др Драгане Радојичић, научне саветнице и директорке Етнографског института представља прву књигу објављену у овој новоуспостављеној едицији.

Пре него што се спустим на разматрање садржаја књиге, желео бих да укажем на прве асоцијације које ми је побудио наслов књиге. Наиме, када кажемо сећање, у антропологији доминантно мислимо на колективно сећање. Наравно, друштва нити памте нити се сећају у буквалном смислу. Ради се о оперативној метафори којом је један когнитивни процес пренесен на ниво културе, тако да даље можемо говорити о националном, културном, религијском сећању итд. Ми памтимо и сећамо се захваљујући комплексној мрежи неурона, а друштва памте захваљујући комуникацији (Assman J. 2008). Са колективним сећањем у вези су и феномени друштвеног заборављања, које као и само сећање може бити активно и пасивно. Највећи део материјала за друштвено сећање налази се у архивима, а од много разлога зависи да ли ће овај или онај аспект сећања почети да живи активним животом (Assman A. 2008). Архиви представљају институције које се формирају под утицајем људске потребе да се сачува свест о прошлим епохама. У том контексту занимљив је пример из 1931. године, када је Турска продала део архивске грађе из османског периода једној фабрици за прераду папира у Софији, не знајући за вредност тих докумената. Како је Влада Бугарске знала за вредност османских архивских записа које је ова фабрика купила по вредности старог папира, запленила их је и након анализе сместила у Бугарску националну библиотеку Ћирила и Методија у Софији – која данас, са више од милион докумената, представља трећи по величини османски архивски центар, одмах након Истанбула и Каира. На основу тих докумената могуће је разазнати особености друштвеног, економског и културног живота градова у различитим провинцијама Османског царства, а посебно добро је документован живот градова на Балканском полуострву (Altay 2017). Користећи, између осталог, ову богату архивску грађу, бројни бугарски истраживачи прошлости су направили запажене научне искорак и постали врло цењени и признати стручњаци. Управо овај пример несмотреног односа према архивској грађи јавио ми се као прва слика након читања делова књиге у којима ауторка образлаже значај архива као институције и значај архивских истраживања за антропологију.

Књига *Архив и антропологија сећања* бави се контекстом Херцег Новог у осамнаестом веку. У граду се тада преплићу елементи култура Истока и Запада који се у свакодневном животу уклапају у један складан микросмос. Ауторка Драгана Радојичић у књизи анализира састав девојачких прђија (дота, мираза,

спреме или имовине) коју су девојке приликом удаје Доносиле из родитељске куће. Превела је велики број докумената и издвојила преко педесет који су карактеристични. У књизи представљени пописи прђија доминантно су на италијанском језику, садрже велики број провинцијализама и тешко су читљиви. Ови документи сведок су и бурне језичке прошлости у којој се мешају утицаји венецијанског италијанског језика, словенског говора у залеђу, као и бројне туђице које долазе трговачким и поморским везама, а које се временом одомаћују у локалној употреби. На основу презентованих докумената могуће је реконструисати имовно стање актера сваке прђије понаособ, као и новчану суму којом се свака прђија процењивала, што је било значајно због судских спорова који су се водили из различитих разлога – развод, преудаја, смрт. На тај начин могу се разазнати друштвени статус и економска моћ породице, а може се изградити и свест о динамици друштвених, економских, политичких и културних прилика тога доба. Као што видимо, књига евоцира један и практичан и емотиван моменат који је проживео велики број породица у Херцег Новом током осамнаестог века. Сами документи и њихова анализа говоре о сегменту прошле реалности у коме се преплићу питања економске и правне сигурности жена, односа унутар породице, односи међу породицама, питања општих друштвених односа и економске моћи појединачних породица, као и питања моде. Књига *Архив и антропологија сећања* представља наставак ауторкиног давнашњег интересовања за свакодневни живот у друштвима Медитерана који је анализира на основу архивске грађе Политичко-управног Млетачког архива, али и архива у Венецији и Падови. У својим истраживањима студиозно је реконструисала одевање свих друштвених слојева и припадника свих конфесија на овом делу Јадрана, а показала је и да је одећа била носилац слике о друштвеним, културним и другим променама које су се дешавале у Херцег Новом. У одевању се огледа дух времена, као и политичка и друштвена збивања. Бројним луксузним одевним предметима представљани су друштвени статус и економска моћ породице. Анализом одевања сагледавала је економско стање, друштвени положај поседника одеће, културне контакте сеоске и градске средине, досељавања. Реконструисала је традиционални костим које је носило домицилно православно становништво у руралним областима, као и женски грађански костим који је подразумевао начин одевања какав је био заступљен развијеним градским срединама Медитерана.

Указао бих сада и на један значајан методолошки моменат у истраживању архивске грађе. За истраживање градске свакодневице Херцег Новог у осамнаестом веку треба бити оспособљен за читање различитих варијанти староиталијанског језика, разумети значење бројних локализама, знати народни језик и значење туђица које постају саставни део говора у новом контексту у којем добијају и нека нова значења. Треба имати на уму да ти документи често нису читко писани. Нарочито не у архиву у коме је ауторка доминантно истраживала, који је локалног типа и који садржи велики број докумената који нису дело професионалаца. Даље, да би се дошло до документа значајног за анализу која ће уследити, треба обрадити документе који ће се показати не толико битним конкретно за анализу, али не и небитних за разумевање неког другог сегмента свакодневног живота. Истраживачки рад са архивским документима дуго траје, није динамичан и није велики број научних делатника који поседују страст за радом у архивима. Управо та страст, која у случају Драгане Радојичић поред истраживачког има карактер неговања интелектуалне породичне традиције

и афективног односа према архивима, евидентна је у начину на који ауторка приступа прикупљању и анализи архивске грађе.

Будући да је наслов књиге код мене покренуо асоцијације на концепте културног сећања и заборављања, осврнуо бих се и на значај истраживања градске свакодневице. Наиме, у друштвима у којима живимо прошлост се инструментализује на различите начине и у различите сврхе, некада се тежи стварању једне униформне јавне слике о прошлости и прошлим епохама, а око „великих“ питања често се воде „културни ратови“. Савремена Црна Гора већ дуго времена представља инспиративан терен за разумевање тих феномена. Како сам део њих систематски анализирао, стекао сам утисак да је сваки нови корак ка униформизацији историјског сећања и креирању консензусу подложних метанаратива, уједно био и корак даље од познавања комплексности свакодневног живота и уопште свести о свакодневици у прошлости. Док је велики број актера спремних да дискутују о прошлим ратовима, конфликтима или неким политички значајним питањима из прошлости, само они ретки и најчешће у јавној сфери невидљиви интелектуалци имају способност да ухвате ту нит свакодневног живота на локалном нивоу – шта су људи у прошлости облачили, како су се заљубљивали, женили, удавали, шта су јели, како су се забављали и проводили слободно време итд. Имајући то на уму, књига *Архив и антропологија сећања* на ауторитативан начин евоцира сегмент свакодневног живота Херцег Новог током осамнаестог века у коме се питања економске и правне сигурности жена преплићу са питањима породичних и осталих друштвених односа, економске моћи појединачних породица и тренутне моде. Сва та питања проткана су питањем најтананијих људских емоција, јер нам остаје само да наслутимо колико је емоција и жеља за бољим животом уткано у сваку од документованих и анализираних прџија. Стога, књига *Архив и антропологија сећања* осим научног, културног и едукативног значаја, представља значајан извор за будућа истраживања прошлости Херцег Новог и припадајућег му културног контекста.

Литература

- Altay, Ahmet. 2017. *A Migration Story from Istanbul to Sofia: The Ottoman Archival Records in Bulgarian St Cyril and Methodius National Library*. Journal of Balkan Libraries Union: 34–37.
- Assman, Aleida. 2008. “Canon and Archive.” In *Media and Cultural Memory/Medien und kulturelle Erinnerung*, eds. Astrid Erll & Ansgar Nünning, 97–109. Berlin: Walter de Gruyter.
- Assmann, Jan. 2008. “Communicative and Cultural Memory.” In *Media and Cultural memory/Medien und kulturelle Erinnerung*, eds. Astrid Erll & Ansgar Nünning, 109–119. Berlin: Walter de Gruyter.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2004. *What Is Anthropology?* London: Pluto Press.

Бранко Бановић